

Bevezetés a Héber Bibliába / Bibliai irodalomtörténet:

6. Történeti könyvek

Biró Tamás

biro.tamas@btk.elte.hu, <http://birot.web.elte.hu/>

2018. október 24.

Héber Biblia: történeti könyvek

- Jozsué könyve, Bírák könyve, 1-2 Sámuel könyve, 1-2 Királyok könyve

Elnevezések:

- *Neviim risonim* (első / korai próféták) = történeti könyvek
= Deuteronomisztikus Történeti Mű

Héber Biblia
Ószövetség
~~Zsidó Biblia~~
~~héber Biblia~~

Két előzetes észrevétel:

- Kritika: egy mű irodalmi megközelítése, nem pedig megtámadása.
- *Sivim panim la-Tora* ('hetven arca van a Tórának') – sok(féle) olvasat lehetséges.

Vö. színházi
kritika, amely
lehet pozitív is.

A történeti könyvek tartalma – áttekintés

[Deut: Kánaán elfoglalása előtt beszédében Mózes visszatekint a pusztai vándorlás eseményeire, és a jövőbe tekint Jozsué meghatalmazásának említésével. Beszéd a honfoglalás előtt.]

Józs. 1 – 12: Jozsué küldetése. Kánaán meghódítása (pl. Jerikó ostroma)

Józs. 13 – 21: Kánaán felosztása. 22 – 24: transzjordániai törzsek.

Bírák: Jozsué halálától Sámsonig.

1-2 Sámuel: Sámuel gyermekkora; Sámuel és Saul; Sámuel és Dávid; Dávid.

1-2 Királyok: Salamon (1Kir 1-11); Júda és Izrael története; Júda története.

Bővebben ld. Rózsa Huba,
1986: 217-218

A mai órán

1. Egy Gestalt-switch:
a *Deuteronomisztikus Történeti Mű* „felfedezése”
2. A Biblia mint történeti forrás?
3. Az „örök mások”: a szamaritánusok

Kötelező irodalom

Egy klasszikus Einleitung vonatkozó fejezetei, például:

- Rózsa Huba, *Az Ószövetség keletkezései. Bevezetés az Ószövetség könyveinek irodalom- és hagyománytörténetébe I-II.* Budapest: Szent István Társulat, ³1996, pp. 213–287.

vagy

- J. A. Soggin, *Bevezetés az Ószövetségbe. A kezdetektől az alexandriai kánon lezárásáig.* Budapest: Kálvin Kiadó, 1999, pp. 175–220.

Kiegészítés: amikor beszúrnak valamit egy szövegbe

- Mi a furcsa a következő bekezdésben?

Több nemzetközi vezető, köztük Angela Merkel német kancellár, Emmanuel Macron francia államfő, Benjamin Netanjáhu izraeli miniszterelnök és Recep Tayyip Erdogan török elnök is elítélte a támadást. Christophe Castaner francia belügyminiszter a pittsburghi támadást követően éberségre sürgetett a zsinagógák körül (Franciaországnak az utóbbi éveknek több antiszemita támadással kellett megküzdenie). A floridai látogatáson tartózkodó Áder János köztársasági elnök is részvétét fejezte ki az áldozatoknak. A miniszter felkérte a prefektusokat, hogy helyezték fokozott megfigyelés alá az imaházakat a hétfvén.

https://index.hu/kulfold/2018/10/28/pittsburgh_zsinagoga_antiszemita_meszarlas/

Kiegészítés: amikor beszúrnak valamit egy szövegbe

- Mi a furcsa a következő bekezdésben?

Több nemzetközi vezető, köztük Angela Merkel német kancellár, Emmanuel Macron francia államfő, Benjamin Netanjáhu izraeli miniszterelnök és Recep Tayyip Erdogan török elnök is elítélte a támadást. Christophe Castaner francia belügyminiszter a pittsburghi támadást követően éberségre sürgetett a zsinagógák körül (Franciaországnak az utóbbi éveknek több antiszemita támadással kellett megküzdenie). A floridai látogatáson tartózkodó Áder János köztársasági elnök is részvétét fejezte ki az áldozatoknak. A miniszter felkérte a prefektusokat, hogy helyezték fokozott megfigyelés alá az imaházakat a hétvégén.

(Megj.: Prefektusok Franciaországban vannak!)

- Olvassuk újra a bekezdést úgy, hogy kihagyjuk az utolsó előtti mondatot.

Kiegészítés: amikor beszúrnak valamit egy szövegbe

- Mi a furcsa a következő bekezdésben? → magyarázatra szoruló megfigyelés

Több nemzetközi vezető, köztük Angela Merkel német kancellár, Emmanuel Macron francia államfő, Benjamin Netanjáhu izraeli miniszterelnök és Recep Tayyip Erdogan török elnök is elítélte a támadást. Christophe Castaner francia belügyminiszter a pittsburghi támadást követően éberségre sürgetett a zsinagógák körül (Franciaországnak az utóbbi éveknek több antiszemita támadással kellett megküzdenie). A floridai látogatáson tartózkodó Áder János köztársasági elnök is részvétét fejezte ki az áldozatoknak. A miniszter felkérte a prefektusokat, hogy helyezték fokozott megfigyelés alá az imaházakat a hétvégén.

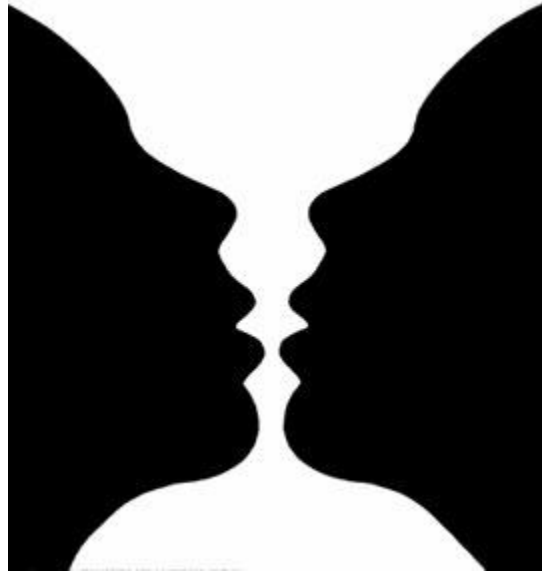
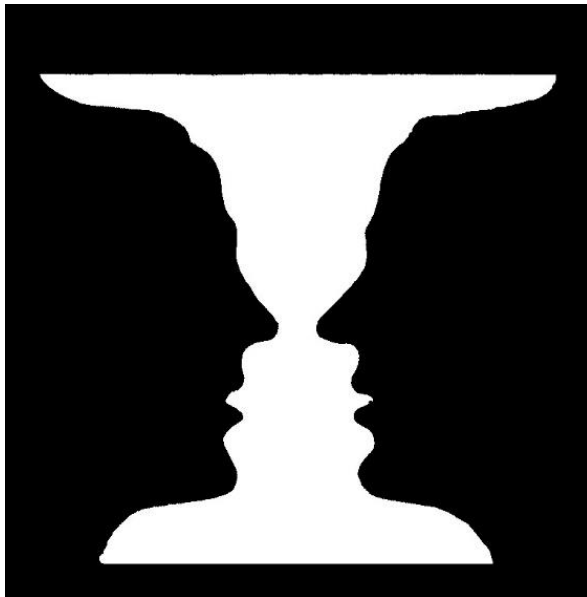
(Megj.: Prefektusok Franciaországban vannak!)

- Olvassuk újra a bekezdést úgy, hogy kihagyjuk az utolsó előtti mondatot.
- Magyarázó narratíva a szöveg keletkezésére vonatkozóan: az utolsó előtti mondatot utólag szúrták bele a szövegbe, de nem igazították hozzá a többit.

1. Egy Gestalt-switch:

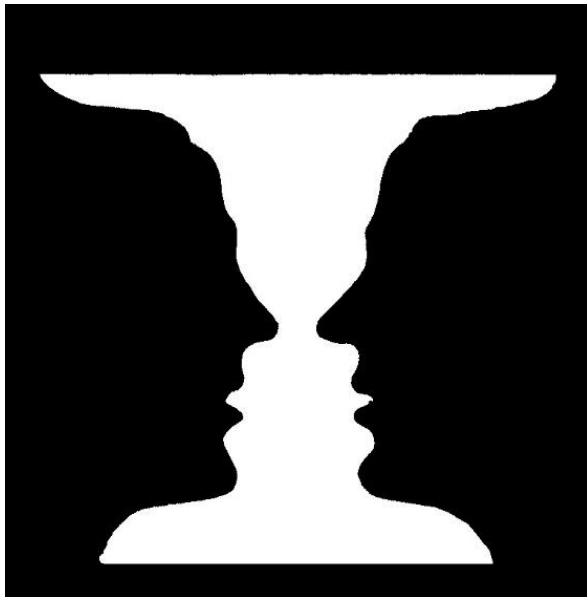
a Deuteronomisztikus Történeti Mű „felfedezése”

Thomas Kuhn és az „alakváltás” (*Gestalt-switch*)

Thomas Kuhn és az „alakváltás” (*Gestalt-switch*)

*Különböző tudományos paradigmák mint eltérő „szemléletmódok”:
ugyanarra a „képre” (adatokra, jelenségekre...)
néznek, de mást és mást látnak benne.*

Milyen színű ez a ruha?

- Fehér és arany?
- Kék és fekete?

Késhegyre menő viták világszerte az interneten 2015-ben.

Ld. például itt:

[http://index.hu/tudomany/brittudosok/2015/02/27/feher-es-arany-szinunek-latja-ezt-a-ruhat-valami-nem-stimmel-az-agyaban./](http://index.hu/tudomany/brittudosok/2015/02/27/feher-es-arany-szinunek-latja-ezt-a-ruhat-valami-nem-stimmel-az-agyaban/)

Milyen színű ez a ruha?

- Fehér és arany?
- Kék és fekete?

A „hívők” nem tudják és nem fogják egymást meggyőzni. A kutató feladata mégis megérteni a különböző látásmódokat.

Késhegyre menő viták világszerte az interneten 2015-ben.

Ld. például itt:

<http://index.hu/tudomany/brittudosok/2015/02/27/feher-es-arany-szinunek-latja- ezt-a-ruhat-valami-nem-stimmel-az-agyaban./>

Milyen színű ez a ruha?

- Fehér és arany?
- Kék és fekete?

A „hívők” nem tudják és nem fogják egymást meggyőzni. A kutató feladata mégis megérteni a különböző látásmódokat.

Késhegyre menő viták világszerte az interneten 2015-ben.

Ld. például itt:

[http://index.hu/tudomany/brittudosok/2015/02/:feher-es-arany-szinunek-latja-ezt-a-ruhat-vala-nem-stimmel-az-agyaban./](http://index.hu/tudomany/brittudosok/2015/02/:feher-es-arany-szinunek-latja-ezt-a-ruhat-vala-nem-stimmel-az-agyaban/)

Egyes tud. kutatók látásmódja is nagyon eltérhet egymástól (Th. Kuhn: paradigmák). A mi feladatunk mégis megérteni a különböző látásmódokat.

A Héber Biblia mint elbeszélés

A hagyományos narratíva nézőpontja:

- Egyiptomi kivonulás
- Tóra-adás
- Honfoglalás
- Bírák kora
- Saul, Dávid és Salamon királysága
- Júda királyai és Izrael királyai
- Babilóniai fogság

a bibliai könyvek
a történeti események
sorrendjét követik –
magától értetődő módon

Egy meglepő kérdéscsoport:

A Tízparancsolat kétszer fordul elő a Tórában / Pentateuchusban

(Exod. 20 és Deut. 5):

- Miért szerepel kétszer?
- Mi a két változat közötti szövegbeli különbségek oka?
- Melyik az eredeti (ha van eredeti)?
- Melyik helyen illeszkedik bele jobban a Tízparancsolat a szövegbe?

Egy meglepő kérdéscsozor:

A Tízparancsolat kétszer fordul elő a Tórában / Pentateuchusban

(Exod. 20 és Deut. 5):

- Miért szerepel kétszer?
- Mi a különbségek oka?
- Melyik az eredeti (ha van eredeti)?

Javaslat: (ld. Soggin 1999, pp. 147–149)

1. *A Tízparancsolat letelepedett életformát feltételez, kései szöveg.*
2. *A Deuteronomisztikus Történeti Mű teológiájának kiindulópontja.*
3. *Később P behelyezi Exod-ba is, ahova a narratíva szerint illeszkedik.*

- Melyik helyen illeszkedik bele jobban a Tízparancsolat a szövegbe?

Egy meglepő kérdéscsokor:

- Miért a Deut-ban szerepel a *Sma* első két része? (Deut. 6:4-9 és 11:13-21)
- Miért a Deut-ban esik szó királyról, háborúkról? (Deut. 17:14-20; 20; 21:10-14...)
- Miért a Deut-ban szerepelnek az átkok és az áldások? (Deut. 28)

Hagyományos válaszok:

1. Csak. Nem mindegy?
2. Mózes a honfoglalásra készíti fel a népet.

Javaslat: Ezek szintén a Deuteronomisztikus Történeti Mű teológiáját alapozzák meg.

Hexateuchus

Julius Wellhausen (1844 –1918; 1883: *Prolegomena zur Geschichte Israels*)
és kortársai, majd Gerhard von Rad javaslata:

- A Pentateuchus (Tóra) öt könyve + Jozsué egy egységet alkot.
- Mert például:
 - Mózes és az őt követő Jozsué vezető szerepének a hangsúlyozása.
 - Az ígért föld: ív az ígértől (Ábrahám... Mózes) az ígéret teljesítéséig (Jozsué).
- Hipotézis: Jozsué eredetileg a J forrás része volt, de a deuteronomista történetíró kivette innen, és a Deuteronomista Történeti Műbe illesztette?

Deut. 11:13–21

Vö. Deut 6:5-9-cel: hasonló, de többes számban (kollektív).

[RUF] ¹³Ha engedelmesen hallgattok parancsolataimra, amelyeket ma parancsolok nektek, ha szeretni fogjátok az URat, a ti Isteneteket, ha teljes szívből és teljes lélekből szolgáljátok őt, ¹⁴akkor esőt adok földetekre a maga idejében, őszi esőt és tavaszi esőt, és betakaríthatod gabonádat, mustodat és olajodat, ¹⁵és adok füvet a meződre állataidnak; így jóllakásig ehetsz majd. ¹⁶Vigyázzatok, hogy szívetek el ne csábítson benneteket, és el ne forduljatok tőlem: ne tiszteljetek más isteneket, és ne imádjátok azokat, ¹⁷**mert akkor fellángol az ÚR haragja ellenetek**, bezárja az eget, nem lesz eső, és a föld nem hozza meg termését, **ti pedig hamar kivesztek arról a jó földről, amelyet nektek ad az ÚR.**¹⁸Fogadjátok azért a szívetekbe és lelketekbe ezeket az igéket, kössétek azokat jelként a kezetekre, és legyenek fejdíszként a homlokotokon. ¹⁹Tanítsátok meg ezeket a fiaitoknak is: ezekről beszélj, akár a házában vagy, akár úton jársz, akár lefekszel, akár fölkelysz! ²⁰Írd föl azokat házad ajtófélfáira és a kapuidra, ²¹**hogy hosszú ideig élhessetek ti és a ti fiaitok azon a földön, amelyről megesküdött atyáitoknak az ÚR, hogy nekik adja**, amíg csak ég lesz a föld felett.

A Deuteronomisztikus Történeti Mű

(= Deuteronomista Történetírás)

- Adatok:

- *Tízparancsolat* a Deut-ban.
- Deut-ban szerepel a *Sma* első két része.
- Deut-ban esik szó a királyról és a háborúkról.
- Deut-ban szerepelnek az átkok és az áldások.

- Magyarázat:

az adatokat egy *narratíva* fogja megmagyarázni:

a szöveg kialakulására vonatkozó *narratíva*

(mikor, milyen körülmények között, milyen okból/célből)

A Deuteronomisztikus Történeti Mű

Pentateuchus + Neviim risonim =
Gerhard von Rad: **Hexateuchus** + többi történeti könyv
Martin Noth: **Tetrateuchus + Deuteronomisztikus Történeti Mű**

Magyarázó narratíva:

- **Martin Noth** (1902 –1968) 1943-ban (és mások: A. Jepsen, 1939-53)
- És sokan mások utána kritikusan továbbfejlesztették, finomították...
- Deuteronomisztikus Történeti Mű (= Deuteronomista Történetírás):
5Móz. 1-4: rövid történeti összefoglaló → 2Kir. 25:27-30 (i.e. 562.)

A Deuteronomisztikus Történeti Mű

Pentateuchus + Neviim risonim =

Gerhard von Rad: **Hexateuchus** + többi történeti könyv

Martin Noth: **Tetrateuchus + Deuteronomisztikus Történeti Mű**

Magyarázó narratíva:

- A babilóniai fogság idején (i.e. 562 után), de Judeában (?) keletkezett
- **Cél: a történelem** – a tragédia: Jeruzsálem bukása, fogság – **teológiai értelmezése**

A történelem alapszerkezete:

(Vö. Józs. 21,43-45; 2Sám. 7,16; 2Kir. 17,7-23;
2Kir. 22,16-17; 23,26-27; 24,3-4)

... → a nép / király elpártol Istentől →
büntetés [→ bűnbánat → jutalom] → ...

A Deuteronomiumbeli figyelmeztetések, majd a sorozatos büntetések nem használtak, a nép bűnös, tehát mind az Északi Királyság, mind Júda és Jeruzsálem pusztulása jogos.

A Deuteronomisztikus Történeti Mű

Pentateuchus + Neviim risonim =

Gerhard von Rad: **Hexateuchus** + többi történeti könyv

Martin Noth: **Tetrateuchus + Deuteronomisztikus Történeti Mű**

Magyarázó narratíva:

- A babilóniai fogság idején (i.e. 562 után), de Judeában (?) keletkezett.
- A mű forrásai: hivatalos feljegyzések a királyság idejéből, valamint nem hivatalos történeti leírások és szájhagyomány is.
- Noth után az elmélet továbbfejlesztői: Több szerkesztési réteg is van a DtrG-n belül is? Túl heterogén ahhoz, hogy egyetlen műnek tekintsük?

[Reflexió a módszertanra]

Gestalt-switch: más részletek kerülnek az „előtérbe” és más részletek a „háttérbe”;

vizuális input vs. az azt értelmező látvány

Gestalt-switch: új értelmezés

ötlik hirtelen a szemünkbe.

[Reflexió a módszertanra]

1. A szöveg mint primer adatok megfigyelése
2. Bizonyos adatok „előtérbe” kerülnek, mások a „háttérbe”.

Gestalt-switch: más részletek kerülnek az „előtérbe” és más részletek a „háttérbe”; más kérdések megválaszolását várjuk el.

3. Hipotézisek megfogalmazása
4. A *történeti narratíva* mint magyarázattípus:
„azért néz ki így a szöveg, mert így alakult ki...”
források – szerzők – redaktorok

vizuális input vs. az azt értelmező látvány

Gestalt-switch: új értelmezéstípus vagy új magyarázó narratíva ötlük hirtelen a szemünkbe.

A Héber Biblia mint elbeszélés

A hagyományos narratíva nézőpontja:

- Egyiptomi kivonulás
- Tóra-adás
- Honfoglalás
- Bírák kora
- Saul, Dávid és Salamon királysága
- Júda királyai és Izrael királyai
- Babilóniai fogság

a bibliai könyvek
a történeti események
sorrendjét követik –
magától értetődő módon

A Héber Biblia mint elbeszélés

A 20. századi bibliatudomány nézőpontja:

- Egyiptomi kivonulás
- Tóra-adás
- Honfoglalás
- Bírák kora
- Saul, Dávid és Salamon királysága
- Júda királyai és Izrael királyai
- Babilóniai fogság

a bibliai könyvek
visszatekintenek az
eseményekre – **hogy**
teológiailag értelmezzék
azokat

A megválaszolandó kérdések nézőpontoként változnak:

- **A Biblia vallásos megközelítései:** a bibliai szöveg mint vallási okokból különösen értékes információforrás (→ exegézis, hermeneutika). Mit mond az olvasónak?
- **Bibliakritika – hagyományos (történelmi) megközelítések:** a bibliai szöveg története, létrejötte és fejlődése, a változó történelmi (politikai) és szellem-történeti (vallási, ideológiai) kontextusban. Ki, mikor, hol és (főleg) miért írta?
- **Bibliakritika – társadalomtudományi megközelítések:** a bibliai szöveg mint egy emberi közösség szellemi alkotása, adott gazdasági, társadalmi és kulturális körülmények közt. Mit mond a szöveg az adott közösségről?
- **Bibliakritika – modern irodalmi megközelítések:** a bibliai szöveg mint irodalmi alkotás, a modern irodalomtudományi elméletek tükrében. Mit mond a szöveg a szövegről? Mit mond a szöveg a (mai) olvasónak?

A Deuteronomisztikus Történeti Mű

A Biblia-kritika – modernebb (történelmi-irodalmi) megközelítések

A kérdés:

A bibliai szöveg mint egy emberi közösség szellemi alkotása – adott gazdasági, társadalmi és kulturális körülmények közt. Mit mond a szöveg az adott közösségről?

- Társadalomtudományi kritika:
az általános gazdasági, társadalmi... törvényszerűségek igazak itt is.
- Kánon-kritika:
a kész, összetett szöveg lehetséges értelmezései a kánon létrejöttékor, és azóta.
- Retorikai kritika, intertextualitás:
a szöveg dialógusa az olvasóval (a szöveg meggyőző ereje), más szövegekkel.

A Deuteronomisztikus Történeti Mű

A Biblia-kritika – modern (irodalmi) megközelítések

A kérdés:

a bibliai szöveg mint irodalmi alkotás, a modern irodalomtudományi elméletek tükrében. Mit mond a szöveg a szövegről? Mit mond a szöveg a (mai) olvasónak?

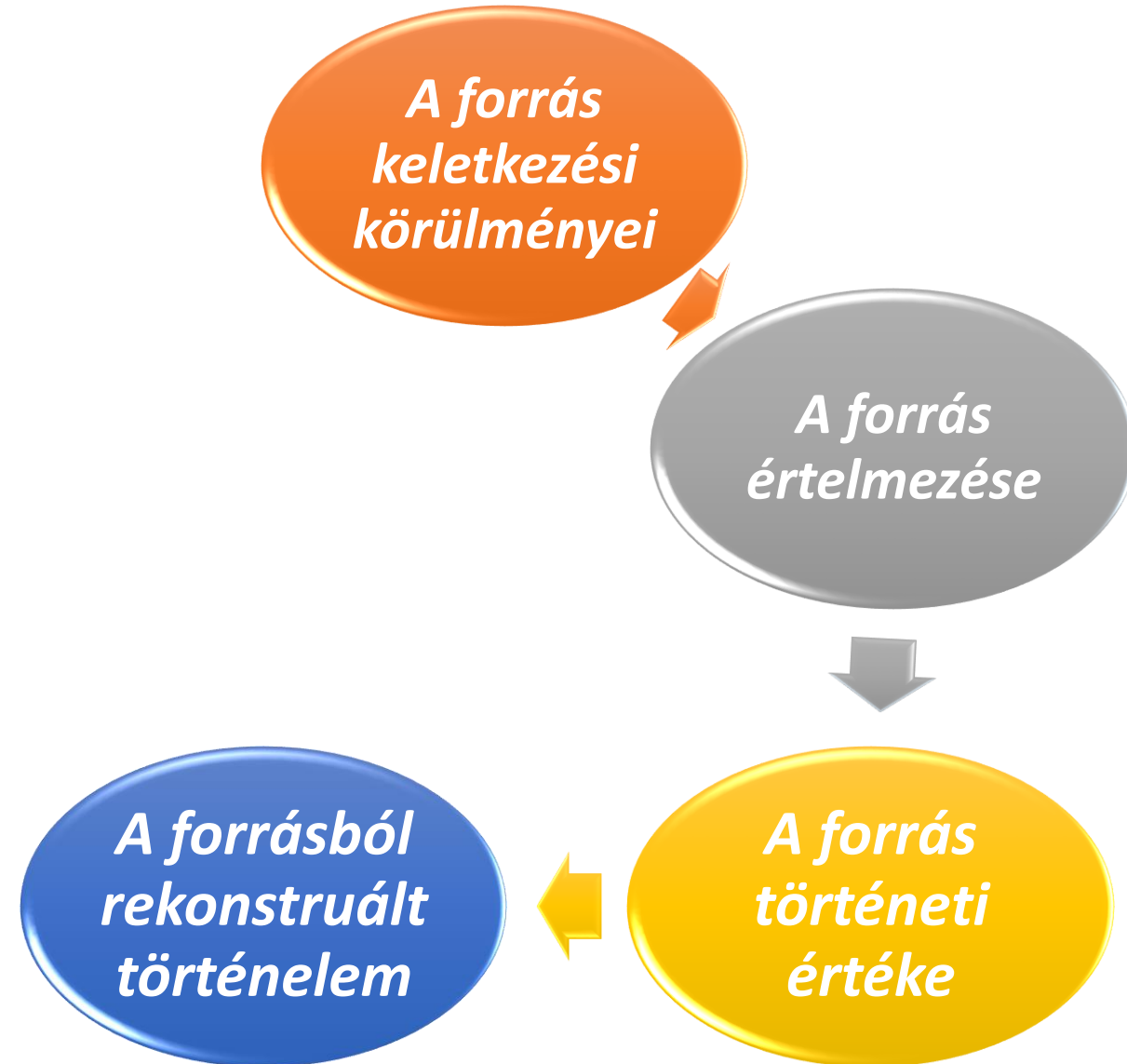
- Strukturalista és poszt-strukturalista kritika
- „Reader-response” kritika (a *New Criticism*-ből)
- Ideologikus kritikák: feminista kritika, felszabadításteológia stb.

Kognitív vallástudomány (a vallás mint biológiai jelenség)

2. A Biblia mint történelmi forrás?

Használható-e a Héber Biblia történeti forrásként?

- Hagyományos nézőpont: a HB a leghitelesebb történeti forrás!
- Történetész nézőpont: alkalmazzunk forráskritikát.

Használható-e a Héber Biblia történeti forrásként?

- Hagyományos nézőpont: a HB a leghitelesebb történeti forrás!
- Történeti nézőpont: alkalmazzunk forráskritikát.

Használható-e a Héber Biblia történeti forrásként?

- Hagyományos nézőpont: a HB a leghitelesebb történeti forrás!
- Történeti nézőpont: alkalmazzunk forráskritikát.

Maximalista és minimalista történetírás

- Maximalista történetírás:

„mindent elfogadok, amit nem cáfolok”

- Minimalista történetírás:

„semmit nem fogadok el, amit nem bizonyítok”

„nem ciki nem tudni valamit, de ciki ragaszkodni a tévedéshez”

+ közbülső megoldások?

*Például: léteztek-e a bírák?
Létezett-e Dávid király?*

A kutató egyes számú alapszabálya:

***Ha valamit nem tudsz bizonyítani,
mondd inkább azt, hogy nem tudod.***

Angolul „understatement”:
kevesebbet mondani, mint
amennyit tudnék, szeretnék mondani.

1. Nem ciki valamit nem tudni.
2. Cikibb valamit rosszul tudni.
3. A legcikibb ragaszkodni egy téves állításhoz.

*Ne keverjük bele a hipotéziseinket,
feltételezéseinket, véleményünket
(még ha tudunk is mellettük érvelni,
azokat valószínűsíteni) a szigorúan
bizonyítható tények közé!*

*Persze nagyon fontos a hipotéziseink
mérlegelése, a pro és kontra érvek
felsorakoztatása, a valószínűbb és a
kevésbé valószínű feltételezések
elkülönítése is.*

Maximalista és minimalista történetírás

- *Hagyományos vallás / fundamentalizmus*: a Biblia minden szava történelmi tény.
- *Maximalista történetírás*: mindent elfogadok, amit nem cáflok, nincs okom elvetni.
- *Racionalizáló vallás*: a bibliai elbeszélések alapvetően igazak, a legendásnak tűnő részeket visszavezetjük reálisnak tűnő történetekre és természeti jelenségekre.
- *Hagyományosabb tudomány*: minden elfogadható kritikus szemüvegen keresztül, ami nem nyilvánvalóan legenda. Amiben lehet, keressük meg az „igazságmagot”. A Biblia egyes részei (leginkább 1-2 Királyok, Ezra-Nehemia, esetleg 1-2Krónikák, néhány ponton Józsué, Bírák és 1-2Sámuel) viszonylag megbízható történelmi források.
- *Kritikusabb tudomány, minimalista történetírás*: kezeljük kérdőjelesen / ignoráljuk, amit nem támaszt alá kellően erős külső bizonyíték.
- *Radikális irányzat*:
 1. A bizonyíték hiánya lehet esetenként a hiány bizonyítéka.
 2. „Csakazértis” megkérdőjelezünk mindent, hátha tényleg új dologra fogunk rájönni.

Elsődleges (primer) adatok ↔ rekonstrukció

Tudományos eredmények lehetséges prezentálási formái:

- Kizárólag a feltárt adatok bemutatása
*szárazon, **ismert** tényekhez ragaszkodva.*
- Tények + különböző feltételezések
*lehetséges hipotézisek mérlegelése, a bizonyítható adatoktól **élesen** elválasztva.*
- Feltárt adatok + egyfajta kiegészítés
tények kiegészítve „educated guess”-szel.
- „Írói fantázia”, adatokból kiindulva
történelmi regény (pl. Egri csillagok).

A visegrádi fellegrád lovagterme: középkori kőfal és **modern téglák**.
Forrás: <http://www.visegrad.hu/content/visegrad//9/fellegrád-lovagterem.jpg>

Hogyan datálhatjuk a bibliai könyveket?

Ami nem működik:

- Kéziratok kora
(Qumran: i.e. 2-1. sz., i.sz. 1. sz.; maszoretikus kéziratok: 10-11. sz.)
- A szövegre történő külső hivatkozások (minimális számú kivétel)

Ami, legalábbis a legtöbb kutató reményei szerint, működik:

- A leírt események kora (ha meghatározható) – sokkal későbbi is lehet
- A szöveg műfaja, stílusa, *Sitz-im-Leben*,...
- A szöveg nyelve (jövevényszavak, nyelvtörténeti változások tükröződése)
- A szöveg mögött meghúzódó „üzenet” vagy ideológia

Hogyan datálhatjuk a bibliai...

Ami nem működik:

- Kéziratok kora
(Qumran: i.e. 2-1. sz., i.sz. 1. sz.; masz)
- A szövegre történő külső hivatkozások

Ami, legalábbis a legtöbbször, a szerző reményei szerint, működik:

- A leírt események kora (ha meghatározható) – sokkal későbbi is lehet
- A szöveg műfaja, stílusa, *Sitz-im-Leben*,...
- A szöveg nyelve (jövevényszavak, nyelvtörténeti változások tükröződése)
- A szöveg mögött meghúzódó „üzenet” vagy ideológia

A *Deut. Történetei Mű* és a *Tóra* nyelvezete (az archaikus költemények kivételével) feltűnően homogén, pedig ezek a könyvek 700 év történetét beszélik el!
Magyarázó narratíva:
az i.e. 6. század körüli hébert tükrözik, mert ekkor kapták meg a szövegek (szinte) végleges formájukat.

Az „örök másik”:
a szamaritánusok

Izrael története két verzióban

Deuteronomista történetírás

- Jozsué, Bírák, 1-2 Sámuel, 1-2 Királyok
- A babilonai uralom közepéig
- *A szerző feltételezett célja:*
a történelem értelmezése
(a nép bűneire a száműzetés
mint büntetés)

Wellhausen-féle J E D P

Krónikás történetírás

- 1-2 Krónikák
- Ádámtól Küroszig
- *A szerző feltételezett célja:*
papi történetteológia (templomi
kultusz, a papság és története...)
- Dávid és Salamon történetének csak pozitív oldalai; északi királyság alig.

+ ideológiai harc a samaritánusok ellen?

Gondolatok a szamaritánusok kapcsán

- „Szakadár irányzatok” a zsidóság „szent könyvei” mentén:
 - *Tóra* / szamaritánusok; *Talmud* / karaiták; *Sulhan arukh* / 1868-as kongresszus
- Jeruzsálem vs. Gerizim: amikor a földrajz ideológiai kérdéssé válik.
- A szamaritánus közösség eredete:
 - 721 után az északi királyság maradék lakossága + betelepítettek?
 - Végső kulturális eltávolodás csak a hellenisztikus korban?
- A szamaritánus héber nyelv: nagyon különbözik a maszoretikus hébertől!
- A Szamaritánus Pentateuchus jelentősége a bibliatudományban: harmadik hagyomány a maszoretikus szöveg és a Septuaginta feltételezett héber eredetije mellett.

Köszönöm a figyelmet!